

Iz književnosti i kulture

Jelena Zuppa

»ŽIVOT PRED SOBOM«
EMILA AJARA

Publicitet oko francuskog pisca Emila Ajara i njegova djela, veoma je velik. Njegovo odbijanje da primi nagradu »Goncourt« za 1975. i teškoće novinara da dopru do njega i otkriju tajnu identiteta koji se skriva iza sinonima Emile Ajar, prouzročile su mnogo buke oko autorstva romana »La vie devant soi« (Život pred sobom). Danas nam je već poznato da je pravo ime Emila Ajara, Paul Pavlović, da je on, osim ruskog i židovskog, i — crnogorskog porijekla. Međutim, reklamnu senzacionalističku buku oko neuhvatljivog Ajara Pavlovića treba zaboraviti ako se želi prihvatiti odgovornost njegove umjetničke ličnosti. Ta odgovornost sabrana je u zapisu jedinstvenog umjetničkog iskaza: sabrana je u suočenju koliko sa takozvanom zbiljom našeg stoljeća, toliko i s tradicionalnim nekritičnim poimanjem položaja umjetnosti u svijetu.

To građansko uzdizanje umjetnosti iznad života Ajar je na poseban način stavio u pitanje u svom posljednjem djelu pod naslovom »Pseudo«, poričući cjelovitost estetske mogućnosti pri suočenju pisca sa svijetom nasilja prisutnim u današnjici. U toj knjizi, u velikoj mjeri autobiografskoj, punoj gorkog humora, Ajar je mnogo kazao o razlozima skrivanja svog identiteta i obranio autorstvo »Života pred sobom«, jedinstvenog umjetničkog djela nastalog na tragu najvitalnijih iskaza francuske književne umjetnosti.

Izbor ambijenta u romanu »Život pred sobom« (prevedenom kod nas pod neprimjerenim naslovom »Momo, zašto plačeš«) značajan je kao što je značajan i izbor pripovjedača. Taj izbor predstavlja samo jednu u nizu Ajarovih odluka za napeto, za kontrast suočavanja kroz koje raste tkivo njegova romana. Pripovijest o sazrijevanju arapskog dječaka Muhameda, zvanog Momo, zbiva se u jednom od sjevernih kvartova (Pariza) gdje većinom žive prostitutke i ljudi iz bivših francuskih kolonija koje su uvjeti bijede i nekulture doveli na pariški pločnik. Svijet marginalnih ljudi, ljudi s društvenog ruba, gledan je, dakle, u Ajarovu zapisu očima dječaka koji je i sam dio toga svijeta, i sam izvan zaštićenosti kulturom i obrazovanjem pred surovošću velegradske ulice. Ajarov naslov »Život pred sobom« upućuje nas na sam taj neposredni kontakt sa grubošću životne nužnosti kojoj je izložen njegov junak, njoj autor i izlaže svoj književni zapis. Zbog toga, razumije se, Ajarov jezik nije ugladeni literarni jezik nastao na tradicijama francuskog klasicizma, koji često i danas obilježava djela mnogih francuskih prozaista. Umjesto uravnotežene rečenice koja racionalno reflektira svijet, Ajarov jezik donosi spoj dječjeg viđenja s govorom ulice i

specifičnim žargonom nekultiviranih slojeva. On predstavlja prodor u sferu književnog svega onoga što kao tragična zbilja opstoji paralelno sa površnim građanskim redom.

»Ne znam zašto sam se rodio i što se praf za praf dogodilo. Moj drug Maut, koji ima sa nekoliko kvrga više od mene, rekao mi je da je sve to zbog higijenskih uvjeta. On se rodio u Kazbi, u Alžiru i došajbao u Francusku tek poslije toga. U Kazbi tada nije bilo higijene, i on se rodio zato jer nije bilo ni bidea, ni pitke vode, ni ništa. Maut je sve to saznao kasnije kad se njegov otac nastojao opravdati i kad mu se kleo da sve to nije bilo zlonamjerno. Maut mi je rekao da žene koje se snalaze imaju sada neku pilulu za higijenu, ali da se on rodio pre-rano«, ispovijeda se Ajarov Momo, dočaravajući nam sredinu potpuno lišenu kulturnih uvjeta. Međutim, snaga Ajarove umjetničke prisutnosti otkriva se upravo u tome što on, u prikazu jednog specifičnog, osebnog i ograničenog miljea, ne upada u zamke ni sentimentalnosti ni pitoresknosti. Taj milje otkriva se pred nama u jedinstvenom prikazu koji spaja iskrenost djeteta sa tragičnim vidovima moralnog i fizičkog propadanja. Kao što uspijeva u prikazu društvena ruba, Ajar uspijeva u jednakoj mjeri u prikazu neobičnih putova ljudskog otpora pred ograničenjima društveno — povijesnih uvjeta: on uspijeva ostvariti zapis o psihi dječaka koji postaje izuzetno odlučna samostalna ličnost. To osvješćivanje dječaka zbiva se kroz odluku da pomogne osobi koja za njega znači vezu s ljubavlju u toliko neprijateljskom svijetu. Momo je svjedok svih strahova stare Židovke, bivše prostitutke, Madame Rose, koja za njega predstavlja majku. Njezin svijet jest upravo univerzum straha nakon proživljena iskustva nacističkog logora. To je i svijet straha pred »socijalnom skrbi« koja će izvršiti raciju u njenom privatnom domu za djecu prostitutki. Iznad svega to je svijet straha pred živom smrću što je čeka uslijed neminovnog razvoja neizlječive bolesti. Tada Madame Rose može biti svedena na puko vegetiranje slično »glavici kupusa«, kako to slikovito kaže Ajar. Pred jednim od dva glavna lica romana nalazi se —dakle— prijetnja nedostojnog umiranja. Taj krug podređenog života starice, dječak razbija, pomažući joj da se izolira u svoje već pripremljeno podrumsko sklonište i tamo umre u skladu sa svojim poimanjem dostojanstva. Društvo otkriva tragični izbor dječaka i starice, njihovu tragičnu međusobnu odanost. Mlada montažerka, Nadine, prihvatit će dječaka. Ona i njezin drug Ramon pokušat će da mu pruže životnu toplinu. Nije to happy end sentimentalne priče. Na koncu djela nazire se pitanje o tome kako će se dvoje intelektualaca suočiti sa svijetom dječaka, njegovim intimnim iskustvom bremenitim onim što postoji kao trajanje nasilja nad čovjekom.

Suočenje sa nasiljem, u XX stoljeću, duboko —dakle— prožima Ajaravu knjigu. Njegova riječ ima snage da zablista poezijom, odlukom, slobodom upravo usred najdublje proze klasnog društva u blizini najtragičnijih sudbina i jezika neznanja.

Prisjećamo se —čitajući Ajara— najbolje tradicije španjolskog baroknog, pikarskog romana te Chaplinova humanizma i humora u filmu «Mališan». No, iskustvo djeteta u marginalnoj sredini u ovom povijesnom okružju daleko je intenzivnije. Kroz Momovo neznanje i dječju svježinu percepcije, pisac dovodi nemilosrdno pred nas onaj život što nam ga površna informacija i znanost udaljava. Ajar nas provocira neobičnim pravcem kojim može krenuti ljudski otpor i svojom okladom da nam ga u svom zapisu približi izraslog u duboko obeshrabrujućim uvjetima.